

УДК [338.47:656.2]:004

DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.90.337491>

КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Мазіашвілі А. Р., аспірант, (УкрДУЗТ)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7778-5537>

Воловельська І. В., к.е.н., доцент (УкрДУЗТ)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4400-8066>

Посилення негативних економічних тенденцій в Україні, спричинених військовою агресією з боку Російської Федерації, а також прогресуюча деградація залізничної галузі зумовлюють зниження інвестиційної привабливості країни як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів, що унеможлиблює ефективне здійснення транзитних перевезень.

Практично всі сектори національної економіки, включно із залізничним транспортом, потребують впровадження інноваційних трансформацій та комплексних організаційно-економічних реформ. Наявні дисфункції не лише призводять до зниження загального рівня ділової активності в країні, але й стримують розвиток цифровізації, що ставить економіку в умови обмеженої участі у глобальній економіко-політичній системі.

Для подолання наявних викликів необхідно підвищити рівень інноваційної активності в державі, що передбачає створення на рівні державної політики ефективного механізму стимулювання інвестиційної діяльності як вітчизняних, так і зарубіжних суб'єктів господарювання. Водночас постає нагальна потреба у формуванні дієвої системи економічної безпеки, здатної забезпечити функціонування зазначених механізмів на стабільній основі.

Формування такої системи потребує глибокого аналізу та класифікації наявних підходів до забезпечення економічної безпеки підприємств, зокрема у сфері залізничного транспорту, з метою виявлення прогалин у чинних методиках та розроблення інтегрованого механізму гарантування економічної безпеки суб'єктів господарювання у залізничній галузі.

Забезпечення економічної безпеки має стати ключовим інтеграційним елементом між усіма зазначеними факторами, що потребує ідентифікації та класифікації ризиків і потенційних переваг на ринку. Це, у свою чергу, є необхідним при проведенні діагностики, а також при аналізі сильних сторін ресурсного потенціалу підприємства. Такий підхід дозволить підприємству адаптуватися до кризових умов.

Ключові слова: класифікація; економічна безпека, інноваційні реформи, цифровізація, механізм, залізничний транспорт.

CLASSIFICATION OF APPROACHES TO ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF RAILWAY TRANSPORT ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Maziashvili A. R., Postgraduate student, (USURT)

Volovelska I. V., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor (USURT)

Strengthening negative economic trends in Ukraine, caused by the military aggression of the Russian Federation, as well as the progressive degradation of the railway sector, have led to a decline in the country's investment attractiveness for both domestic and foreign investors, thereby hindering the effective implementation of transit transportation.

Almost all sectors of the national economy, including railway transport, require the introduction of innovative transformations and comprehensive organizational and economic reforms. Existing dysfunctions not only lead to a decrease in the overall level of business activity in the country but also restrain the development of digitalization, placing the economy in a position of limited participation in the global economic and political system.

To overcome the current challenges, it is necessary to increase the level of innovation activity in the country, which involves the creation of an effective investment incentive mechanism for both domestic and foreign business entities at the state policy level. At the same time, there is an urgent need to establish an effective system of economic security capable of ensuring the stable functioning of these mechanisms.

The formation of such a system requires an in-depth analysis and classification of existing approaches to ensuring the economic security of enterprises, particularly in the field of railway transport, in order to identify gaps in current methodologies and develop an integrated mechanism for guaranteeing the economic security of business entities in the railway sector.

Ensuring economic security must become a key integrative element among all the factors mentioned, which requires the identification and classification of risks and potential market advantages. This, in turn, is essential for conducting diagnostics and analyzing the strengths of the enterprise's resource potential. Such an approach will enable the enterprise to adapt to crisis conditions.

Keywords: *classification; economic security; innovative reforms; digitalization; mechanism; railway transport.*

Постановка проблеми. Для створення комплексної системи економічної безпеки необхідно проаналізувати та класифікувати усі підходи до її забезпечення з метою виявлення їх позитивних та негативних характеристик. Це дозволить створити власний механізм, який за допомогою новітніх цифрових розробок, дозволить підприємствам залізничного транспорту ефективно працювати в будь якому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених складових загальної проблеми. Вагомий

внесок у дослідження забезпечення економічної безпеки підприємств зробили такі вчені, як Дикань В. Л., Панченко С. В., Воловельська І. В., Маслова В. О., Маковоз О. В. та інші [1-10]. Однак слід зазначити, що всі запропоновані авторами моделі забезпечення економічної безпеки підприємств є недостатньо комплексними, що і стало причиною для написання цієї статті.

Мета статті. Аналіз та розробка власної класифікації забезпечення економічної безпеки залізничного транспорту України в сучасних умовах для подальшої розробки діючого

механізму протистояння або нейтралізації негативних наслідків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Унаслідок збройної агресії істотно ускладнилося функціонування транспортної системи України в контексті міжнародної взаємодії, що, своєю чергою, гальмує розвиток інноваційної діяльності в державі. Крім того, серед структурних чинників, які негативно впливають на ефективність функціонування залізничного транспорту, слід виокремити критичний рівень зношення основних виробничих фондів, збереження застарілих методів управління, а також недосконалість чинної нормативно-правової бази. Усе це знижує спроможність галузі реагувати на сучасні виклики та інтегруватися у європейський транспортний простір.

У 2023 році в Україні було зафіксовано істотне зниження рівня

наукової активності, що, зокрема, підтверджується позицією держави в рейтингу глобального індексу інноваційності, який фіксує спад інституційної підтримки досліджень і розробок, обмеження фінансування інноваційної інфраструктури та відтік наукових кадрів за кордон:

- кількість наукових публікацій знизилось на 2,7%;
- інвестиції в НДДКР впали на 38,5%;
- кількість роботизованої техніки та електромобілів, які випускались в країні, дорівнює 0%.

Водночас, єдиний показник, який збільшився – це кількість патентних заявок, їх кількість зросла на 3.7%.

В таблиці 1 зібрані дані по Інноваційному індексу України у світовому контексті (було проаналізовано 133 країни світу).

Таблиця 1

Інноваційний глобальний індекс

Назва показника	2020	2021	2022	2023	2024
Позиція в глобальному інноваційному індексі	45	49	57	55	60
Інноваційний вклад	71	76	75	78	78
Результати інноваційної діяльності	37	37	48	42	54

Як свідчать дані таблиці, попри складну економічну ситуацію в країні, інноваційна дослідницька діяльність не лише зберігається, але й демонструє тенденцію до зростання. Водночас спостережуване посилення негативних економічних процесів і деградація залізничної галузі зумовлюють зниження зацікавленості як вітчизняних, так і іноземних інвесторів, а також обмежують можливість ефективного виконання транзитних перевезень.

Варто також зазначити, що потенціал залізничного транспорту України у сфері перевезень, виконання супутніх робіт і надання послуг обмежується наявними технічними ресурсами, рівнем впровадження інновацій, чинними нормативно-

правовими актами та угодами, системою управління персоналом, географічним охопленням транспортної мережі, а також ступенем інтеграції підприємств залізничного транспорту з науковими установами.

Усі вищевказані чинники здатні по-різному впливати на стабільність функціонування підприємств залізничного транспорту. Залежно від конкретних умов кожен із них може виступати як ключовим обмеженням, так і рушієм розвитку, причому інтенсивність їх впливу здатна варіюватися в досить широких межах.

Забезпечення економічної безпеки має стати ключовим інтеграційним елементом між усіма зазначеними факторами, що потребує ідентифікації та класифікації ризиків і потенційних

переваг на ринку. Це, у свою чергу, є необхідним при формуванні прогнозних оцінок, проведенні діагностики, а також при аналізі сильних сторін ресурсного потенціалу підприємства. Такий підхід дозволить підприємству адаптуватися до кризових умов, зберегти стабільність і забезпечити стале функціонування в умовах зростаючого впливу цифрових трансформацій.

У науковій літературі окремі дослідники розглядають економічну безпеку як сукупність дій, спрямованих на створення сприятливого середовища для безперервного й стабільного розвитку господарської системи, своєчасного виявлення та нейтралізації загроз, а також усунення суперечностей між інтересами держав, соціальних груп, суспільства та окремих індивідів.

Основними етапами забезпечення економічної безпеки виступають: визначення економічних інтересів у кожному секторі господарської діяльності; формування механізмів прогнозування та ідентифікації загроз економічній безпеці; побудова системи протидії наявним і потенційним загрозам; розроблення механізмів взаємодії між усіма суб'єктами системи забезпечення економічної безпеки.

Л. П. Гончаренко визначає поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства» як процес реалізації функціональних складових економічної безпеки, спрямований на попередження можливих втрат і досягнення максимально можливого рівня захищеності економічної системи як у поточному періоді, так і в довгостроковій перспективі.

На думку А. К. Морозової, забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання слід розглядати як цілеспрямовану діяльність із виявлення, попередження та нейтралізації (усунення) загроз, що спрямовані проти його ключових економічних інтересів. Така діяльність може здійснюватися безпосередньо самим суб'єктом або ж за

участі залучених фахівців, створених ним спеціалізованих підрозділів чи сторонніх організацій, які володіють відповідними компетенціями.

Інші дослідники трактують забезпечення економічної безпеки підприємства як стан, за якого ресурси підприємства використовуються максимально ефективно задля забезпечення його стабільного функціонування. У цьому стані підприємство спроможне досягати зростання вартості при прийнятному рівні ризику [7].

На думку С. М. Шкарлета, забезпечення економічної безпеки – це системний процес, у якому поєднуються три основні компоненти [6]: діагностика та оцінка фінансово-економічних, операційних та організаційних критеріїв з метою завчасної ідентифікації джерел виникнення небезпечних для діяльності підприємства проявів; своєчасне застосування релевантного каталогу антикризових (стабілізаційних) заходів нейтралізації внутрішніх і зовнішніх факторів; формування системи рекомендацій і заходів щодо створення конкурентної переваги і забезпечення розвитку підприємства на всіх етапах його життєвого та операційного циклів.

Інші дослідники вважають, що забезпечення економічної безпеки підприємства – це забезпечення його стабільного функціонування та розвитку, а також захист від зовнішніх і внутрішніх загроз шляхом ефективного використання корпоративних ресурсів та реалізації функціональних складових економічної безпеки.

Белокуров В. В. розглядає забезпечення економічної безпеки підприємства як наявність конкурентних переваг, що формуються завдяки відповідності матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням [8].

На основі узагальнення наукових підходів до трактування економічної безпеки підприємства, можна виокремити такі основні концептуальні підходи до її забезпечення, які були розроблені автором та показані на рисунку 1:

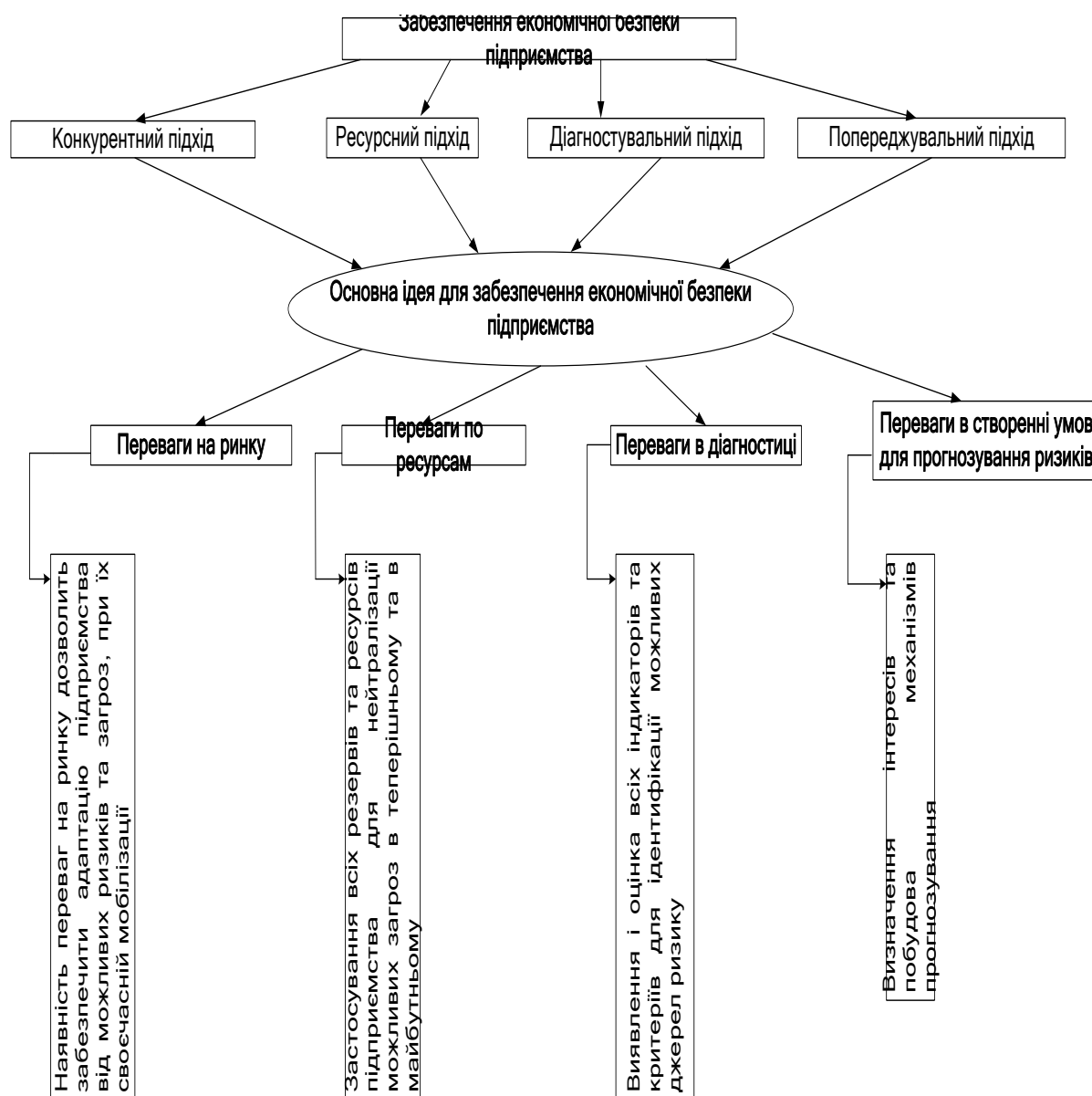

Рис. 1. Класифікація підходів до забезпечення економічної безпеки підприємства (авторська розробка)

1. **Конкурентний підхід** – передбачає забезпечення економічної безпеки підприємства шляхом формування та підтримки конкурентних переваг на ринку, які досягаються завдяки ефективному використанню потенціалу підприємства, зокрема його матеріальних, інтелектуальних та організаційних можливостей.

2. **Ресурсний підхід** – полягає в забезпеченні економічної безпеки підприємства за рахунок внутрішніх ресурсів, які дозволяють нейтралізувати потенційні загрози та запобігти настанню кризових ситуацій без суттєвих втрат для стабільності функціонування суб'єкта господарювання.

3. **Діагностичний підхід** – передбачає забезпечення економічної безпеки через впровадження постійного моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства з подальшою оцінкою його поточного стану для своєчасного реагування на виявлені ризики.

4. **Попереджувальний підхід** – полягає у кореляції стратегічних цілей підприємства з його внутрішніми можливостями та зовнішніми вимогами ринку з метою формування прогнозних сценаріїв сталого розвитку та уникнення кризових ситуацій у майбутньому.

Для забезпечення економічної безпеки підприємств залізничного транспорту доцільно застосовувати комплексний підхід, який поєднує елементи раніше окреслених концепцій, а також враховує додаткові чинники, що не входять до них.

Таким чином, забезпечення економічної безпеки залізничного транспорту слід розглядати як сукупність цілеспрямованих заходів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей підприємства за умов максимально ефективного використання наявного ресурсного потенціалу в умовах ризиків та невизначеності, властивих цифровій економіці.

Реалізація цього процесу передбачає ідентифікацію, аналіз та оцінку існуючих загроз для кожної складової економічної безпеки з подальшою розробкою системи превентивних і захисних заходів.

Формування основних напрямів діяльності здійснюється відповідно до стратегічних орієнтирів і місії підприємств залізничного транспорту України. Основними цілями виступають:

- забезпечення конкурентоспроможності підприємств на національному та міжнародному рівнях;
- цифрова трансформація виробничих і управлінських процесів;

- інтеграція до міжнародних транспортних коридорів (МТК).

Досягнення зазначених цілей можливе лише за умови дотримання стандартів Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) в умовах сучасної економічної реальності.

Висновки. Проаналізовано теоретичні та концептуальні основи формування економічної безпеки підприємств і сформовано класифікацію підходів до її забезпечення, яка допоможе розробити комплексну систему економічної безпеки підприємств залізничного транспорту в умовах ризику та невизначеності. Забезпечення економічної безпеки залізничного транспорту запропоновано розглядати як сукупність цілеспрямованих заходів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей підприємства за умов максимально ефективного використання наявного ресурсного потенціалу в умовах ризиків та невизначеності, властивих цифровій економіці.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ільяшенко, С. Н. (2003). Складові економічної безпеки підприємства та підходи до їх оцінки. *Актуальні проблеми економіки*, (3)21, С. 11–19.
2. Кузенко, Т. Б. (2004). *Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01*. Київ: Європейський університет фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. С. 18.
3. Покропивний, С. Ф. (Ред.). (2003). *Економіка підприємства: підручник*. Київ: КНЕУ. С. 608.
4. Ковальчук, О. В., Прокопенко, І. С. (2022). Сучасні підходи до управління економічною безпекою підприємств в умовах цифровізації. *Економічний простір*, (178), С. 49–58.

5. Швиданенко, Г. О., Олексюк, О. І. (2002). *Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: монографія*. Київ: КНЕУ. С. 192.
6. Шкарлет, С. М. (2007). *Формування економічної безпеки підприємств засобами активізації їх інноваційного розвитку: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.04*. Київ. С. 24.
7. Гончаренко, Л. П. (2021). Теоретико-методичні підходи до забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах цифрової трансформації. *Економіка та держава*, (9), С. 32–37.
8. World Economic Forum. (2021). *The Global Competitiveness Report 2021–2022*. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2021>
9. Шира, Т. Б. (2020). *Корпоративна безпека підприємств. Теоретичні та прикладні аспекти*. Львів: Українська академія друкарства. С. 364.
10. Akimova, L. M. (2018). Formation of a system of economic security of the state in Ukraine: Reality, challenges, and priorities. *Public Administration: Theory and Practice*, 1(19). Retrieved from [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01\(19\)/3.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01(19)/3.pdf)
11. Кравченко, В. І. (2021). Управління економічною безпекою підприємства: виклики цифрової доби. *Фінанси, облік і аудит*, (1)53, С. 59–65.
1. Ilyashenko, S. N. (2003). Components of enterprise economic security and approaches to their assessment. *Actual Problems of Economics*, (3)21, pp. 11–19.
2. Kuzenko, T. B. (2004). *Planning of enterprise economic security in the conditions of market economy: Author's abstract of the dissertation for the degree of Candidate of Economic Sciences: 08.06.01*. European University of Finance, Information Systems, Management and Business. pp. 18 p.
3. Pokropyvnyi, S. F. (Ed.). (2003). *Enterprise Economics: Textbook*. Kyiv: KNEU. pp. 608
4. Kovalchuk, O. V., Prokopenko, I. S. (2022). Modern approaches to managing enterprise economic security in the context of digitalization. *Economic Space*, (178), pp. 49–58.
5. Shvydanenko, H. O., Oleksyuk, O. I. (2002). *Modern technologies of diagnostics of the financial and economic activity of the enterprise: Monograph*. Kyiv: KNEU. pp. 192 p.
6. Shkarlet, S. M. (2007). *Formation of enterprise economic security through activation of its innovative development: Author's abstract of the dissertation for the degree of Doctor of Economic Sciences: 08.00.04*. 24 p.
7. Honcharenko, L. P. (2021). Theoretical and methodological approaches to ensuring enterprise economic security under digital transformation. *Economics and the State*, (9), pp. 32–37.
8. World Economic Forum. (2022). *The Global Competitiveness Report 2021–2022*. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2021>
9. Shyra, T. B. (2020). *Corporate security of enterprises: Theoretical and applied aspects*. Lviv: Ukrainian Academy of Printing. pp. 364 p.
10. Akimova, L. M. (2018). Formation of a system of economic security of the state in Ukraine: Reality, challenges, and priorities. *Public Administration: Theory and Practice*, (1)19. Retrieved from [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01\(19\)/3.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01(19)/3.pdf)
11. Kravchenko, V. I. (2021). Managing the economic security of the enterprise: Challenges of the digital age. *Finance, Accounting and Audit*, (1)53, pp. 59–65.

REFERENCES